

MUZEYLAR TARIXI VA FAOLIYATI, HOZIRGI KUNDA ULARNING AHAMIYATI**Bo'ronova Oybarchin Xabibullo qizi**

Termiz davlat muzey-qa'riqxonasi Rassom-ta'mirlovchisi.

Annotatsiya: Mazkur maqola muzeylar taxiri va faoliyati va hozirgi kundagi zamonaviy shakllarining turlari to'g'risidadir. Muzey faoliyatini yanadatakomillashtirish uchun olib borilgan chora-tadbirlar to'g'risida.

Kalit so'zlar: muzey faoliyati, maktab, litsey muzeyning zamonaviy faoliyati, qarorlar

Insoniyat hayoti davomida, avvalo, muzeylar Yunonistonda paydo bo'lgan. Muzey-yunoncha so'z bo'lib, muza, muzeun so'zidan kelib chiqqan. Muzeun –bu go'zal buyumlar saqlanadigan joy degan ma'noni anglatadi. Dastlabki muzeylar ham aynan funksional jihatdan hozirgi muzeylardan unchalik farq qilmagan. Ular ham noyob buyumlarni saqlash va namoyish qilish vazifasini bajargan. Ammo qadimda muzeylar alohida muassasa sifatida faoliyat ko'rsatmasdan, ma'lum vaqtlarda yoki birorta tadbir tarkibida o'tkazilgan, shuningdek, buyumlarga eksponat sifatida qaralmagan, balki kolleksiya namunasi sifatida e'tibor berilgan. Chunki turli mavzulardagi noyob buyumlar aholining o'ziga to'q tabaqasi, amaldorlardan iborat kolleksionerlar tomonidan yig'ilgan, oddiy xalqning noyob kolleksiyalarni yig'ishga qurbi yetmagan va yig'ilgan kolleksiyalar xalqqa namoyish etilgan. Antik davrda Yunonistonda kolleksiyalar yig'ish keng avj ola boshlagan. Yunonistondagi Gelikon tog'i yonida turli tasvirdagi yodgorliklar saqlanadigan joy muzeylarning ilk ko'rinishlaridan biri hisoblangan. San'at, madaniyat va fanda erishilgan yutuqlarning namunalaridan iborat kolleksiyalar to'plash Yevropada Uyg'onish davrida dastlab, Italiyada, so'ng esa Angliya, Fransiya, Germaniya va boshqa mamlakatlarda an'anaga aylandi. Italiyada XV asrda moddiy-madaniy buyumlarni yig'ish va namoyish etish ishlari aniq tizim asosida tashkil etilgan bo'lsa, XVI-XVII asrlarga kelib, Fransiya, Angliya, Germaniyada ham muzeylar tashkil etish odat tusiga kirgan. 1753-yil ochilgan Londondagi "Britaniya muzeyi", 1793-yil tashkil etilgan Parijdagi "Luvr" muzeyi G'arbiy Yevropadagi ilk ommaviy muzeylar sanaladi. Muzey tarixiy, moddiy va ma'naviy yodgorliklarni to'plash, saqlash, o'rganish va targ'ib qilish ishlarini amalga oshiruvchi ilmiy, ilmiy-ma'rifiy muassasadir. Muzey xazinasida, asosan, moddiy va tasviriy narsalar, shuningdek, san'at asarlari jamlanadi, shu bilan birga yozma manbalar (qadimdan hozirgi davrgacha bo'lgan tarixiy qimmatga ega qo'lyozmalar, bosma hujjatlar, kitoblar) saqlanadi. Siyosiy, ilmiy, madaniy, iqtisodiy ehtiyojlarni qondiruvchi muzeyning paydo bo'lish tarixi uzoq qadimga borib taqaladi. Muzeyning o'tmishdoshlari tabiat va ijtimoiy hayotdan olingan asl buyumlarni xo'jalik maqsadlarida va moddiy boylik sifatida emas, balki memorial guvohnoma va estetik qimmatli asl narsalar sifatida saqlana boshlagan davrda yuzaga kelgan. XIX asrga kelib dunyo miqyosida ko'plab yirik muzeylar vujudga keldi. 1819-yilda Madriddagi "Prado muzeyi", 1873-yilda Moskvadagi "Tarix muzeyi", 1852-yilda Sankt-Peterburgdagi "Ermitaj", 1870-yilda Nyu-Yorkdagi "Metropolitan" muzeylarini misol qilib keltirish mumkin. Jahon miqyosida ko'plab muzeylar tashkil topyotgan paytda, O'rta Osiyoda ham katta muzeylar barpo etilgan. Toshkentda ilk muzey 1876-yilda ochilgan, u hozirgi

“O‘zbekiston tarixi davlat muzeyi”dir. Yurtimizdagi dastlabki muzeyning faoliyati A.P.Fedchenko, N.A. Mayev, V.F.Oshanin, I.V.Mushketov, V.V.Bartold kabi olimlarning sa’y-harakatlari va tashabbuslari bilan shakllanib borgan. <https://oliymahad.uz/2https://uz.wikipedia.org/wiki/Muzey>

XX asrdan boshlab yurtimizda uy-muzeylar ham tashkil etila boshlandi. Ayniqsa, 1991-yil O‘zbekiston davlat mustaqilligiga erishgandan so‘ng yurtimizda rivojlanish jarayonlarida muzeylar faoliyatida ham keng o‘zgarishlar ro‘y berdi. 1994-yil 23-dekabr kuni O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Respublika muzeylari faoliyatini yaxshilash chora-tadbirlari to‘g‘risida” qaror qabul qilindi. Ayni shu qaror asosida o‘rganilayotgan “O‘zbekiston Davlat san’at muzeyi” yangidan ta’mirlandi. Hozirgi kunda “O‘zbekiston Davlat san’at muzeyi”da qayta ta’mirlanish ishi yanada jadal tarzda olib borilib, muzeyning filiali ham barpo etilgan hamda muzeyning asosiy binosi uchun yangi bino barpo etilishi rejalashtirgan. Millatimizning o‘zligini anglashda hamda milliy, tarixiy qadriyatlarimizni tiklashda muzeylar alohida o‘rin tutadi. Muzeylar orqali o‘tmishni, tarixni ko‘rish, eslash, sezish, o‘rganish mumkin. Shu boisdan ham mustaqillik yillarida mavjud muzeylarni ta’mirlash, ularni yangi eksponatlar bilan boyitish, yangi muzeylar barpo etishga alohida e’tibor berildi. Shu jumladan, 1996-yili Toshkent shahrida Temuriylar tarixi davlat muzeyi, Olimpiya shon-shuhrati muzeyi, 2002-yili Qatag‘on qurbonlari xotirasi, Surxondaryo viloyatining markazi -Termiz shahrida Arxeologiya muzeyi ish boshlagan. O‘zbekiston Prezidentining 1998-yildagi “Muzeylar faoliyatini tubdanyaxshilash va takomillashtirish to‘g‘risida”gi farmoni mamlakatimizdamuzey ishini rivojlantirish istiqbollarini belgilab berdi. Muzeylar davlatmuhofazasiga olindi, ularni ta’mirlash, muzey eksponatlarini boyitishdavlat budjeti hisobidan moliyaviy jihatdan qo‘llab-quyvatlandi. Muzeylarfaoliyatini muvofiqlashtirish, ilmiy-uslubiy yordam ko‘rsatish, moddiyjihatdan qo‘llab-quvvatlash maqsadida 1998-yilda “O‘zbekmuzey” Res-publika jamg‘armasi tuzildi. Aholining muzeyshunoslik madaniyatini oshi-rishga ko‘maklashuvchi “Moziydan sado” jurnali ta’sis etildi va u1999-yildan boshlab o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etila boshlandi.Yoshlar ma’naviyatida muzeylarning ahamiyati hisobga olinib, 2014-yilVazirlar Mahkamasining qarori bilan haftaning seshanba va juma kunlari va har yakshanba bolalar va ularning ota-onalariga bepul xizmat ko‘rsatish, har yili2-8-sentabr kunlari “Muzeylar haftaligi”ni tashkil etish belgilangan. Bu qarorlarning ijrosi har doim ta’minlanib kelinmoqda.Shunday qilib, davlat madaniy hayotning ko‘p qirrali xususiyatini saqlagan holda jamiyat rivojlanishiga qulay shart-sharoit yaratishgae’tibor qaratib kelmoqda. Shuningdek, madaniyat O‘zbekiston aholisining asosiy qismini tashkil etuvchi yoshlarga yo‘naltirilganligi bilan ahamiyatlidir. Yurtimizda 30 yoshgacha bolgan fuqarolar aholi sonining 60% ga yaqinini tashkil qiladi. Mamlakatimizda ochilyotgan uy-muzeylar ham jamiyatda o‘rniga egadir. Abdulla Qahhor uy-muzeyi, Yunus Rajabiy uy-muzeyi, G‘afur G‘ulom uy muzeyi, Sergey Borodin uy-muzeyi, Muxtor Ashrafiy uy-muzeyi, Hamid Olimjon va Zulfiya uy-muzeyi, Sharof Rashidov uy-muzeyi kabi bir qator uy-muzeylarimiz faoliyat olib bormoqda.Hozirgi kunda muzeylarning zamonaviy faoliyati bir qancha oldinga qadam tashlagan. Xususan, muzeyda bir kecha, muzey ekskursiyalari turlari (dialog, monolog), muzeyning sayyor kuni, muzey klublari, muzey o‘yinlari, mahorat darslari, muzeyning bepul xizmat ko‘rsatish kunlari kabi zamonaviy faoliyatlarini olib bormoqda. Bog‘cha, maktab, litseylar va institut kabi ta’lim muassasalari bilan hamkorlikda faoliyatlarini yo‘lga qo‘yganlar. O‘quvchilar o‘z nazariy olgan bilimlarini amalda ham bemalol ko‘rib, o‘rganib bilib olishlari mumkin bo‘ladi. Har bir maktab, bog‘chada mini muzey tashkil etilsa, foydadan holi bo‘lmaydi. Unda muzeyda tartib, madaniyat saqlash, o‘zini tuta bilish kabi bilim-ko‘nikmalarga ega bo‘lishadi. Muzey jamiyatida esa noqulay vaziyatlarga

tushishning oldini olishgan bo'lishadi. Mahorat darslari o'z hunarining mutaxassisi tomonidan olib boriladi. Kulolchilik sirlari, yog'och o'ymakorligi, ganchkorlik, kashtado'zlik, tasviriy san'at, zargarlik kabi bir qator sohalardan mahorat darslari tashkil etilib borilsa, muzey faoliyati yanada rivoj topib boradi. O'lis hududlarning muzeylarga kelishga imkoniyati pastligi inobatga olinib, muzeyning sayyor kunlari tashkil etilib borilsa, chekka hududdagi aziz bolajonlarimiz ham muzey jamiyatidan xabardor bo'lib, ularga bo'lgan tasavvuri ortadi. Qabul qilingan qarorlarga ko'ra muzeylarning 18 yoshgacha bo'lgan bolalar va bolalari bilan muzeyga tashrif buyurgan ota-onalar uchun muzey bepul xizmat ko'rsatishi lozimligi belgilangan va buncha barcha muzeylar amal qilib kelmoqda.

Muzeylarda tez-tez tashkil etilyotgan ko'rgazmalar ham muzey tomoshabinlari sonini yildan yilga orttirib boradi. Jamiyatimizning hamma tashkilotlarida imkoniyati cheklangan insonlar uchun yaratilgan imkoniyatlar yanada yaxshilanib bormoqda, shu jumladan, muzeylar ham chetda qolgani yo'q. Ko'zi o'jiz, eshitish qobiliyatini yo'qotgan, nogironlik aravachasidan foydalanadigan va boshqa turdagi imkoniyati cheklanganlarga mos sharoit yaratish ko'zda tutilgan rejalar oldinga qo'yilgan, bular asta-sekin amalga oshirilmoqda. Xususan, Tasviriy san'at galereyasi shu kabi talablarga javob beradigan tashkilotlardan biri hisoblanadi. Kelgusida aminmizki, yurtimizdagi barcha muzeylarda shu kabi imkoniyatlar bekamiko'st yaratiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLARRO'YXATI:

1. <https://oliymahad.uz/>
2. <https://uz.wikipedia.org/wiki/Muzey>
3. <https://www.lex.uz/uz/4.https://uzreport.news/society/o'zbekistonda-muzeylar-haftaligi-tadbiri-o'tkazilmoqda>
4. Zamonaviy jahon muzeyshunosligi. J.X. Ismoilova. M.S.Muxamedova. O'quv qo'llanma. Toshkent-2020.
5. Muzeyshunoslik sohasida milliy va xalqaro tashkilotlar faoliyatining ahamiyati. M.C.Muxamedova. O'quv qo'llanma. Toshkent -2021.
6. Muzey pedagogikasi. O'quv qo'llanma. Sh.A.Kasimova. Toshkent-2021. 8.Muzeyshunoslik. O'quv qo'llanma. Ch.X.Ganiyeva. Toshkent-2018.